

Hans Rohrbach

**Η ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΚΑΙ
ΤΑ ΘΑΥΜΑΤΑ ΤΗΣ ΒΙΒΛΟΥ**

*Hans Rohrbach, Biblische Wunder und moderne Naturwissenschaften, R.
Brockhaus Verlag, Witten, 1954
Μετάφραση από τα γερμανικά: Έραστος Φίλος
Έκδοση του Ελληνικού Ινστιτούτου της Βίβλου, Αθήνα, 1980.
2^η ανανεωμένη και διορθωμένη έκδοση 2010*

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΑΘ. Η. ROHRBACH

Ο Χάνς Ρόρμπαχ (Hans Rohrbach) γεννήθηκε το 1903 σε οικογένεια χριστιανικών αρχών, από την οποία διδάχτηκε να προσεύχεται και να πηγαίνει στην εκκλησία. Οι γονείς του, μολονότι «τυπικοί χριστιανοί», του έδωσαν τα βασικά θεμέλια, για να γνωρίσει αργότερα, όπως ο ίδιος λέει, «την αλήθεια στο Πρόσωπο του Ιησού Χριστού».

Την πανεπιστημιακή του καριέρα άρχισε ο Ρόρμπαχ στα 34 του χρόνια, το 1937, ως υφηγητής στο Πανεπιστήμιο του Γκαίτινγκεν της Γερμανίας. Το 1941 ανέλαβε έδρα στο Πανεπιστήμιο της Πράγας και έγινε διευθυντής της Μαθηματικής Σχολής. Όταν με τα τέλη του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου το 1945 το γερμανικό Πανεπιστήμιο της Πράγας καταργήθηκε, ο ίδιος αποκλείστηκε για αρκετό καιρό.

Τα κρίσιμα χρόνια μετά τον πόλεμο ήταν κατά ένα μέρος και η αφορμή της επιστροφής του στον Χριστό. Μελετώντας την Βίβλο καταλήγει στην εξής διατύπωση: «Η Αλήθεια, που ήλπιζα να βρώ στα Μαθηματικά δεν βρισκόταν εκεί. Βρισκόταν αλλού ... η αλήθεια δεν είναι διδασκαλία που μαθαίνεται, κατανοείται, διδάσκεται ή εκφράζεται με λόγια. Η Αλήθεια είναι ένα Πρόσωπο: ο Ιησούς Χριστός, ο Οποίος λέει για τον Εαυτό Του: Εγώ είμαι η Αλήθεια. Ένα πρόσωπο μπορεί να το γνωρίσει κανείς μόνο συναντώντας το. Στη συνάντηση αυτή κρίνεται αν θα το αποδεχτεί ή θα το απορρίψει ... »

Το 1952 ο Ρόρμπαχ αναλαμβάνει έδρα στο Πανεπιστήμιο της Μαγεντίας στη Γερμανία και τελικά γίνεται Πρύτανης. Το 1957/58 διακόπτει την διδασκαλία του εκεί για να πάει στο Chapel Hill της Αμερικής ως προσκεκλημένος καθηγητής.

Ο καθηγητής Ρόρμπαχ ήταν μέλος του Συλλόγου Μαθηματικών της Γερμανίας και των ΗΠΑ καθώς και μέλος της ακαδημίας επιστημών στη Βόρεια Καρολίνα. Μαζί με τον συνάδελφό του Φάϊγκλ (Georg Feigl) εξέδωσαν το έργο «Εισαγωγή στα Ανώτερα Μαθηματικά». Ο Ρόρμπαχ υπήρξε συγγραφέας πολλών ομαδικών έργων στη Θεωρία των Αριθμών και συνεκδότης του «Περιοδικού Καθαρών και Εφηρμοσμένων Μαθηματικών».

Με τα πολλά του έργα περί χριστιανικής αλήθειας ο Ρόρμπαχ εκπληρώνει την «παραγγελία» του Θεού με το «να αφαιρέσει εμπόδια της Λογικής για όλους εκείνους που εξ' αιτίας των Φυσικών Επιστημών συναντούν δυσκολίες στο δρόμο της Πίστης».

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στη Φιλοσοφία των Φυσικών Επιστημών, ως συνέπεια των νέων γνώσεων¹ που προστέθηκαν εδώ και 40 χρόνια τώρα², γίνθηκε μια σημαντική αλλαγή, δηλαδή η αντίληψη για την πραγματικότητα γύρω μας άλλαξε ριζικά. Όλες οι μεταφυσικές και φιλοσοφικές έννοιες οι οποίες βασιζόντουσαν στην επιστημονική θεώρηση του κόσμου του 19ου αιώνα, ξεπεράστηκαν και μαζί τους η κοσμοθεωρία³ που τον κυριαρχούσε.

Ο γερμανός Φυσικός Πασκάλ Γιόρνταν ονόμασε το θεμελιώδες νόημα της αλλαγής αυτής αρκετά καθαρά και χαρακτηριστικά με τον όρο «διπλή άρνηση»⁴. Γράφει: «Είναι πιό ξεκάθαρη η τοποθέτηση της σημερινής κατάστασης των πραγμάτων, εάν αρκεστούμε στο να εκφράσουμε την άρνηση ως εξής: Οι βασικές

---

¹ Το 1905 ο Αϊνσταϊν δημοσίευσε την «Ειδική Θεωρία της Σχετικότητας» που επαληθεύθηκε αργότερα πειραματικά. Δέχεται μεταξύ άλλων, ότι οι έννοιες «χώρος» και «χρόνος» δεν είναι ανεξάρτητες μεταξύ τους αλλά συνδεδεμένες. Έτσι, το ίδιο «γεγονός» που σ' έναν τόπο βρίσκεται στο παρόν, σε έναν άλλο τόπο μπορεί να βρίσκεται στο παρελθόν και σε κάποιον τρίτο τόπο ακόμα να βρίσκεται στο μέλλον (δηλαδή να μη έχει συμβεί). Στα χρόνια 1923-1925 αναπτύχθηκε η Κβαντική Φυσική από τους Ντέ Μπρόιγ, Σραϊντινγκερ, Χάιζενμπεργκ, Ντιράκ, Μπόρν. Σπουδαία θέση στη φιλοσοφία των θετικών επιστημών έχει η σχέση «αβεβαιότητας» του Χάιζενμπεργκ: $\Delta x \cdot \Delta p \geq h$ (το γινόμενο του σφάλματος θέσης και ορμής ενός σωματιδίου, είναι μεγαλύτερο ή ίσο του h που είναι μια σταθερά). Η σχέση αυτή σημαίνει ότι ποτέ δεν μπορούμε να φτάσουμε στην απόλυτη γνώση της κατάστασης του σωματιδίου, γιατί όσο ελαττώνουμε το σφάλμα προσδιορισμού της θέσης, τόσο αυξάνει το σφάλμα προσδιορισμού της ορμής και αντίστροφα. Άρα, η γνώση έχει όριο ανεξάρτητα από τα μέσα έρευνας. Τόσο η θεωρία της «Σχετικότητας» όσο και η ανάπτυξη της Κβαντικής Φυσικής αποτελούν «επανάσταση» στη γνώση μας για τον φυσικό κόσμο.

² Σημ. ο συγγραφέας γράφει το 1954

³ Ο 19ος αιώνας, όπως γράφει ο Χάιζενμπεργκ, παρουσίασε από επιστημονικής πλευράς ένα πλαίσιο εννοιών που όχι μόνο επιρρέασε την επιστημονική σκέψη της εποχής, αλλά ακόμα και την γενική αντίληψη των ανθρώπων στην πλειονότητά τους. Βασιζόταν στις έννοιες της Κλασικής Φυσικής, δηλαδή στον χώρο, τον χρόνο, την ύλη και την αιτιότητα. Όλη η πραγματικότητα ερμηνευόταν κάτω από αυτό το πλαίσιο εννοιών. Συνεπώς, οι έννοιες «πνεύμα», «ανθρώπινη ψυχή», «θεός» είτε έπρεπε να προσαρμοστούν στις έννοιες του πλαισίου αυτού είτε ν' απορριφθούν παντελώς. Π.χ. το πνεύμα ερμηνευόταν ως εκδήλωση της ύλης. Όμως η έννοια «θεός» δεν μπορούσε να ερμηνευτεί και γι' αυτό έπρεπε να απορριφθεί. Η Σύγχρονη Φυσική όμως αναίρεσε το πλαίσιο αυτό ως μη κατάλληλο για την ερμηνεία ολόκληρης της πραγματικότητας.

⁴ «Διπλή άρνηση» αναφέρεται στο γεγονός ότι οι επιστήμες των νεώτερων χρόνων ασκούσαν από ανθρώπους που πίστευαν στον Θεό. Όμως, κάτω από την επίδραση της φυσιοκρατικής φιλοσοφίας του 19ου αιώνα οι επιστήμονες άρχισαν να αρνούνται τον Θεό και να προσπαθούν να εξηγήσουν τη Φύση με βάση την αιτιοκρατία. Η «διπλή άρνηση» είναι η άρνηση της άρνησης αυτής του Θεού.

θέσεις της υλιστικής φιλοσοφίας έχουν αναιρεθεί επιστημονικά από τις νέες ανακαλύψεις. Αυτό αποτελεί γεγονός ιστορικό ... θεωρητικής αξίας, του οποίου η σημασία και το βάρος δεν μπορούν να μειωθούν από το γεγονός ότι πολλοί θεωρούν πως ο υλισμός των Φυσικών Επιστημών έχει ούτως ή άλλως αναιρεθεί, λόγου χάρη μέσω κάποιας εκλαϊκευμένης φιλοσοφίας, μιας ολοκληρωτικής βιολογίας, της άρνησης της προέλευσης του ανθρώπου από τον πίθηκο, ή μέσω του πνευματισμού ή της αστρολογίας. Αλήθεια είναι, πως έως τον δικό μας αιώνα, όλα τα αποτελέσματα, στα οποία είχαν καταλήξει οι Φυσικές Επιστήμες, υποστήριζαν την υλιστική και αιτιοκρατική άποψη της Φύσης και μόνο στη δική μας εποχή αποκτήσαμε βαθύτερες γνώσεις. Οι νέες αυτές γνώσεις αρνούνται την παλιά θεώρηση της Φύσης, η οποία καθεαυτή, παρ' όλες τις φιλοσοφικές αιτιολογίες - αν και τόσο διορατικές σαν αυτές του Καντ -, αρνιόταν τον Θεό.⁵

«Αν προβάλλουμε αυτή τη διπλή άρνηση, δεν κάνουμε τίποτε άλλο, παρά να αναδείξουμε ποιό είναι το αποφασιστικό στοιχείο στη σημερινή κατάσταση, χωρίς να πούμε παραπάνω από αυτό που και ένας απροκατάλυτος αθεϊστής (εφ' όσον γνωρίζει τις θετικές επιστήμες σήμερα και τις κατανοεί) οφείλει να αναγνωρίσει: ότι δηλαδή η αθεΐα που γύρω από το 1900 ακόμη φαινόταν πως στηρίζεται από τις Φυσικές Επιστήμες, σήμερα δεν είναι τίποτε άλλο παρά μια αυθαίρετη πίστη.

«Έτσι ο Χριστιανός σήμερα, με βάση τις γνώσεις της νεότερης Φυσικής, δεν είναι μεν σε θέση να αποδείξει⁶ ότι η πίστη του βασίζεται στην αλήθεια, μπορεί όμως να είναι βέβαιος πως τίποτα δεν στέκεται αντίθετα σ' αυτή. Μόνο μια ιδεαλιστική θρησκευτική υπερηφάνεια θα μπορούσε να το θεωρήσει αυτό μια ασήμαντη επιβεβαίωση σ' έναν αιώνα όπου η ευρωπαϊκή αθεΐα, βαθειά ριζωμένη στον επιστημονικό υλισμό, οδήγησε την Ευρώπη σε τόσο βαθύ

---

⁵ Η Σύγχρονη Φυσική δεν συναινεί στην φιλοσοφία του Καρτέσιου (17ος αιώνας), δηλαδή τον αυθαίρετο διαχωρισμό «Θεός - εγώ - κόσμος», καταλήγοντας ότι ο ακριβής διαχωρισμός ανάμεσα στο σύμπαν και στο εγώ είναι αδύνατος να επιτευχθεί. Ακόμα απορρίπτει την εμπειρική φιλοσοφία, δεδομένου ότι η εμπειρία δεν είναι η μοναδική πηγή γνώσης. Τέλος, η σύγκριση των θεωριών του Καντ, ο οποίος προσπαθεί έναν συνδυασμό μεταξύ προηγούμενων σχολών σκέψης εισάγοντας τις «συνθετικές κρίσεις» εκ των προτέρων, με τις σύγχρονες θετικές επιστήμες, δείχνει την λανθασμένη αυτή θέση. Οι σημερινές γνώσεις μας για τις έννοιες χώρος, χρόνος, ουσία, Ευκλείδειος γεωμετρία, που θεωρήθηκαν σαν a priori έννοιες από τον Καντ, με καινούργια χαρακτηριστικά που δεν σχετίζονται με τις a priori κατηγορίες της καθαρής εποπτείας του Καντ. Περισσότερα για το θέμα αυτό μπορεί ο αναγνώστης να αναζητήσει στο βιβλίο «Φυσική και Φιλοσοφία» του Χάιζενμπεργκ.

⁶ Η έννοια απόδειξη νοείται εδώ με τους όρους των μαθηματικών, σαν συλλογισμός που δεν επιδέχεται αντίρρηση. Αν υπήρχε με αυτή την έννοια απόδειξη της ύπαρξης του Θεού, τότε κανείς δεν θα μπορούσε να τον αρνηθεί. Συνήθως γίνεται σύγχυση μεταξύ των εννοιών απόδειξη και ένδειξη. Δεν υπάρχουν αποδείξεις για την ύπαρξη του Θεού, αλλά απλώς ενδείξεις και επιχειρήματα.

σκοτάδι.»⁷

Με τα λόγια αυτά ο καθηγητής Γιόρνταν σκιαγραφεί την σημασία που τα σύγχρονα δεδομένα έχουν για έναν άνθρωπο που αναζητά τον Θεό και πώς αυτά τα δεδομένα οδήγησαν σε αλλαγή νοοτροπίας στη Φυσική. Η «διπλή άρνηση» προσφέρει στον άνθρωπο ξανά την ελευθερία εκλογής που είχε χάσει όσο η σκέψη του βρισκόταν φυλακισμένη μέσα σε μια αιτιοκρατική θεώρηση της Φύσης. Τώρα πλέον μπορεί, με την ελεύθερη βούληση που του παρέχει η «διπλή άρνηση», να πει στον Θεό ξανά το «Ναί» του ή το «Όχι» του. Και αυτή η προσωπική του εκλογή δεν μπορεί να αναιρεθεί από την επιστήμη. Έτσι, με την εκλογή του, ο άνθρωπος βρίσκεται ξανά απέναντι στον Θεό, γνωρίζοντάς τον ή όχι, θέλοντάς το ή όχι. Γι' αυτό θάπρεπε να είναι ανοιχτός στο κάλεσμα του Θεού, που τον καλεί με ποικίλους τρόπους. Όποιος έκανε την εκλογή του να ζήσει με τον Θεό πειραματίζεται την ευχάριστη επιβεβαίωση, πως οι σύγχρονες γνώσεις από πλευρά της Φυσικής, καθόλου δεν στέκονται ενάντια στην πίστη του.⁸ Και θέλω να το αποδείξω αυτό στο συγκεκριμένο θέμα: «Τα βιβλικά θαύματα, σε σύγκριση με τις σύγχρονες Φυσικές Επιστήμες»,⁹ δηλαδή πώς κανείς μπορεί να αντιληφθεί την επιβεβαίωση αυτή, για την οποία μιλάει ο Γιόρνταν. Σε άλλο σημείο¹⁰ έχω συζητήσει πιο αναλυτικά το περιεχόμενο και τη σημασία των νέων αυτών γνώσεων.

---

⁷ Pascual Jordan, «Die doppelte Veneinung» («Η διπλή άρνηση»), περιοδικό Lutherische Rundschau, 2ο έτος (1952), σελ. 194.

⁸ Η πίστη στο Θεό είναι θεμελιωμένη «αξιωματικά», όπως ακριβώς και οι θετικές επιστήμες.

⁹ Ο συγγραφέας δεν εξαντλεί το θέμα, απλώς το θίγει. Συγχρόνως δίνει μια πρωτότυπη θεωρητική λύση στο τέλος της μελέτης του, βασισμένη στα πορίσματα της Κβαντικής Φυσικής.

¹⁰ H. Rohrbach, "Naturwissenschaft, Weltbild, Glaube», 1967, σελ. 10 - 26.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 Τα θαύματα

Πού βρίσκεται άραγε το πρόβλημα στις εξιστορήσεις των θαυμάτων στη Βίβλο; Για να βρούμε την απάντηση στο ερώτημα αυτό πρέπει πρώτα να μιλήσουμε για τον άνθρωπο, που διαβάζει για τέτοια θαύματα. Αν ο άνθρωπος αυτός δεν πιστεύει στο Θεό¹¹ τότε μάλλον δεν θα ενδιαφέρεται και για τα θαύματα στη Βίβλο και οι γνώσεις του για τη φύση, αν έχει τέτοιες γνώσεις, μάλλον θα τον ενισχύσουν στην άποψη, πως στις εξιστορήσεις αυτές δεν πρόκειται για τίποτε άλλο παρά για παραμύθια, θρησκευτικούς μύθους ή πρωτόγονα όνειρα και συνεπώς για αυταπάτες.

Όποιος, αντιθέτως, πιστεύει στον Θεό, μάλιστα σ' αυτόν τον Θεό, για τον οποίο μας μιλάει η Αγία Γραφή, τον παντοδύναμο Δημιουργό των ουρανών και της γης, τον Πατέρα του Ιησού Χριστού, δεν νοιάζεται, για το τι λένε οι Φυσικές Επιστήμες¹². Ξέρει πως τίποτα δεν είναι αδύνατο για τον Θεό. Είναι ο Κύριος και στέκεται υπεράνω των νόμων της φύσης¹³. Ο άνθρωπος αυτός πιστεύει στα θαύματα, όπως μας τα έχει παραδώσει η Βίβλος, χωρίς να δίνει σημασία, τί πιθανώς ισχυρίζεται η οποιαδήποτε επιστήμη εναντίον τους ή πόσο δυνατά και λογικά επιχειρήματα μπορεί να εκφραστούν εναντίον των εξιστορήσεων αυτών.

Στις δύο ακραίες αυτές δυνατότητες δεν υπάρχουν προβλήματα. Όμως υπάρχουν πολλές αποχρώσεις ανάμεσα στις δύο αυτές θέσεις, της απιστίας και της παιδικής πίστης. Υπάρχουν

---

¹¹ Η αποδοχή της ύπαρξης του Θεού είναι αξίωμα. Ο Θεός αποτελεί αρχική έννοια που την δεχόμαστε χωρίς να την αποδεικνύουμε και βάσει της οποίας κάνουμε τους υπόλοιπους συλλογισμούς μας. Κατά συνέπεια δεν έχει νόημα η συζήτηση οποιουδήποτε θέματος που αφορά τον Θεό, χωρίς την αποδοχή της ύπαρξής Του. Είναι σαν να συζητάμε γεωμετρικά προβλήματα της Ευκλείδειας γεωμετρίας, χωρίς να παραδεχόμαστε τα αξιώματα του Ευκλείδη.

¹² Από την άποψη της Σύγχρονης Λογικής μια τέτοια θέση δεν ευσταθεί γιατί κάθε αξίωμα (π.χ. η ύπαρξη του Θεού) για να είναι αποδεκτό πρέπει να μην οδηγεί σε αντιφάσεις. Στην αντίθετη περίπτωση καταργείται. Επομένως δεν μπορούμε να αδιαφορήσουμε εντελώς για την άμεση εμπειρία που οι θετικές επιστήμες μελετούν και παρουσιάζουν.

¹³ Ο διαχωρισμός νόμων της Φύσης και νόμων του Θεού πρέπει να θεωρηθεί μάλλον ως αυθαίρετος. Ο Θεός έχει θέσει τους νόμους του για την εξυπηρέτηση των αιώνιων σκοπών του. Επομένως οι νόμοι είναι «εργαλεία» του και κατά συνέπεια δεν υπάρχει περίπτωση να τον εμποδίσουν. Η έκφραση «ο Θεός δεν δεσμεύεται από τους νόμους της Φύσης» δεν έχει νόημα γιατί διαχωρίζει σαν ανεξάρτητες λειτουργίες τους νόμους, ενώ στην πραγματικότητα είναι δημιουργημένα «μέσα» με τα οποία ο Θεός πραγματοποιεί τα σχέδιά του. Πολλοί από τους «νόμους του Θεού» μπορεί να μας είναι άγνωστοι, αυτό όμως δεν σημαίνει, ότι εκείνοι βρίσκονται έξω από την «φυσική» δημιουργία του.

άνθρωποι που θέλουν να πιστέψουν αλλά νομίζουν πως δεν μπορούν να πιστέψουν μέχρις ότου αποκτήσουν τέλεια βεβαιότητα¹⁴ ότι όντως έτσι έχουν τα πράγματα. Φοβούνται μήπως απογοητευτούν, όταν αρχίσουν να πιστεύουν. Ζητούν αποδείξεις μη κατανοώντας πως έτσι η πίστη τους παύει να είναι «πίστη». Έπειτα υπάρχουν άνθρωποι οι οποίοι νομίζουν ότι πιστεύουν, στην πραγματικότητα όμως αμφιβάλλουν για πολλά, προπαντός για τα θαύματα. Παρηγορούνται συνήθως με το να πείθουν τον εαυτό τους πως δεν είναι τόσο σπουδαίο να πιστεύει κανείς όλα όσα αναφέρονται στη Βίβλο· το σπουδαιότερο είναι – λένε – η πίστη στο Θεό. Όμως, πώς μπορεί κανείς να πιστεύει στον Θεό, χωρίς ταυτόχρονα να τον εμπιστεύεται για κάποια πράγματα; Επίσης, υπάρχουν άνθρωποι, οι οποίοι πιστεύουν ειλικρινά και θέλουν, σαν σκοπό στην ζωή τους να ακολουθήσουν τον Ιησού, οι οποίοι όμως σε διάφορα σημεία αμφιβάλλουν και στην ουσία αμφισβητούν περιεχόμενα και διακηρύξεις της χριστιανικής πίστης.

Είμαι βέβαιος, πως το μεγαλύτερο ποσοστό των ανθρώπων, ανήκει σε μιά από τις ενδιάμεσες αυτές κατηγορίες. Είναι, καθώς νομίζω, όχι απόλυτα άπιστοι, αλλά ούτε και έχουν την παιδική, σταθερή πίστη, που τίποτα δεν την τραντάζει. Δεν μπορούν να αντιμετωπίσουν τις αμφιβολίες, που έρχονται από καιρό σε καιρό και μέσω των οποίων η Σκέψη πολεμάει την Πίστη. Όσον αφορά τις αμφιβολίες, ο καθένας μας ας εξετάσει τον εαυτό του, εάν είναι όντως έτσι τα πράγματα, όταν π.χ. κάποιος μας ρωτήσει: «Πιστεύεις ειλικρινά, πως το συγκεκριμένο γεγονός έλαβε χώρα έτσι ακριβώς όπως το περιγράφει η Βίβλος;» Κι εμείς που νομίζουμε ότι πιστεύουμε, ίσως να αρχίζουμε να τρομάζουμε. Εδώ, νομίζω, βρίσκεται το πραγματικό πρόβλημα με το θέμα μας: Πιστεύουμε, αλλά ταυτόχρονα φοβόμαστε να σκεφτούμε τί είναι αυτό που πιστεύουμε, επειδή στην πραγματικότητα θεωρούμε αδύνατο αυτό που απαιτείται από την πίστη μας¹⁵.

Πιστεύεις πράγματι πως ο Μωυσής χώρισε την Ερυθρά Θάλασσα και οι Ισραηλίτες πέρασαν από εκεί μέσα χωρίς να βραχούν; Πιστεύεις, πως όντως με τη ράβδο του μπόρεσε να βγάλει νερό από τον βράχο μέσα στην έρημο; Πιστεύεις πως ο Ιησούς του Ναυή μπόρεσε να διατάξει τον ήλιο: «Ήλιε, στάσου, στη Γαβαών», κι έτσι συνέβηκε; Ασφαλώς, εάν ο Ιησούς του Ναυή ζούσε σε νεότερη εποχή και με πίστη ζητούσε η μέρα να μακρύνει, ώστε να μπορέσει να νικήσει στην μάχη,

---

¹⁴ Απόδειξη

¹⁵ Η δυσκολία να παραδεχτεί κάποιος την ύπαρξη του Θεού προκαλείται από την εσφαλμένη αντίληψη πως όλη η πραγματικότητα γίνεται αντιληπτή από τον ανθρώπινο νου, κατάλοιπο παλαιότερης άποψης του 19ου αιώνα κατά την οποία αυτό που δεν νοείται δεν είναι υπαρκτό. Η Σύγχρονη Φυσική δεν συμβαδίζει με αυτή την άποψη. Είναι πλέον δεδομένο ότι δεν μπορούμε διανοητικά να συλλάβουμε όλη την πραγματικότητα. Συνεπώς, αυτό που δεν μπορούμε να εξηγήσουμε δεν σημαίνει, ότι είναι παράλογο ή ότι δεν υπάρχει.

τότε μάλλον να μη έλεγε: «Ήλιε, στάσου», αλλά: «Γη, στάσου». Ο Ιησούς του Ναυή όμως πιθανώς να μη ήξερε πως δεν είναι ο ήλιος που γυρίζει γύρω από τη γη, αλλά η γη γύρω από τον ήλιο. Πιστεύεις όμως ότι σήμερα κάποιος θα είχε τέτοια πίστη να πει: «Γη, στάσου», για να μεγαλώσει μια μέρα, για χάρη του έργου του Θεού; Πιστεύεις, πως τα κοράκια έφερναν στον Ηλία τροφή; Πώς το λάδι στη στάμνα της χήρας στα Σαρεπτά δεν τέλειωνε; Πως ο Ηλίας ξανάφερε τον γιό της στην ζωή;

Πιστεύεις στα θαύματα της Καινής Διαθήκης, τα οποία έκανε ο Χριστός; Ότι περπάτησε πάνω στα νερά; Ότι έδωσε σε 5.000 ανθρώπους να χορτάσουν, μόνο με λίγα ψάρια και ψωμιά; Ότι ησύχασε την τρικυμία; Ότι ανάστησε νεκρούς; Ότι φώναξε τον Λάζαρο να βγει από τον τάφο, παρ' όλο που βρισκόταν ήδη τέσσερις μέρες εκεί και το σώμα του είχε αρχίσει να σαπίζει; Τα πιστεύεις όλα αυτά, έτσι όπως τα περιγράφει η Γραφή, ή μήπως στο βάθος της καρδιάς σου κρατάς αμφιβολίες, μη τυχόν δεν ήταν έτσι, όπως τα ξέρεις;

Κι αν προχωρήσουμε από τα θαύματα του Ιησού στο ίδιο το πρόσωπό του, τότε, πιστεύεις στην υπερφυσική του γέννηση; Πως η Μαρία συνέλαβε από το Άγιο Πνεύμα; Πιστεύεις στην μεταμόρφωσή του στο όρος Θαβώρ; Πιστεύεις πως αναστήθηκε μέσα από έναν κλειστό τάφο; Ότι μπορούσε να περνάει μέσα από κλειστές πόρτες, που οι μαθητές του είχαν κλειδώσει από τον φόβο τους; Πιστεύεις στην ανάλειψή του στον Ουρανό; Ή πιστεύεις απλώς θεωρητικά, γιατί είσαι της γνώμης, πως πρέπει να το αποδέχεσαι επειδή ανήκει στα δόγματα της χριστιανικής πίστης, και σαν καλός Χριστιανός θάπρεπε κι' εσύ να το πιστεύεις;

Ήθελα μ' αυτά τα λίγα παραδείγματα να δείξω, τί περιέχει ο προβληματισμός αυτός, επειδή το ερώτημα στα βιβλικά θαύματα είναι το εξής: Μπορούμε να τα πιστεύουμε, έτσι όπως μας τα περιγράφει η Γραφή ή επιτρέπεται να αμφιβάλουμε; Οι άνθρωποι αντιδρούν με ποικίλους τρόπους στο ερώτημα αυτό και θέλω να αναφερθώ σ' αυτούς τους διαφορετικούς τρόπους αντίδρασης, προτού εκφράσω την δική μου γνώμη.

Υπάρχουν δυό δυνατότητες αντιμετώπισης των θαυμάτων, αν βέβαια κανείς θέλει να πάρει θέση.

Η μία δυνατότητα είναι να διαγράψει κανείς τα θαύματα από τη Βίβλο, επειδή αυτά προκαλούν αντιρρήσεις προϋποθέτοντας γεγονότα που είναι απίθανο να έχουν συμβεί. Οι οπαδοί αυτής της αντιμετώπισης αναφέρονται κυρίως στις προφανείς αντιφάσεις όταν κανείς συγκρίνει τις περικοπές των διαφόρων Ευαγγελίων. Και επικαλούνται την λογοτεχνική κριτική, την έρευνα των πηγών και άλλες συγκριτικές μεθόδους. Ισχυρίζονται δε, πως και σε άλλες θρησκείες συναντάει κανείς θαύματα, όπως π.χ. στον βουδδισμό, ένας μαθητής του Βούδδα περπάτησε πάνω στα νερά και όταν η πίστη του άρχισε να κλονίζεται, βυθίστηκε. Αυτό το πήραν - λένε - και στη Βίβλο

και το απέδωσαν στον Πέτρο, επειδή δήθεν οι μαθητές του Χριστού δεν ήθελαν ο δάσκαλός τους να φανεί κατώτερος σε θαυματουργικά έργα από άλλους ιδρυτές θρησκειών, οι οποίοι έζησαν πριν. Το ίδιο βέβαια ισχύει και για τους κοσμογονικούς μύθους της αρχαιότητας. Κι εκεί επίσης ψάχνουν στις θρησκείες των Βαβυλωνίων, των Αιγυπτίων και άλλων γειτονικών λαών να ανακαλύψουν «κοινά στοιχεία». Συμπεραίνουν ότι όλα αυτά εισχώρησαν αργότερα στη Βίβλο, γι' αυτό και δεν αντιπροσωπεύουν την ουσιαστική μαρτυρία της Βίβλου, ούτε έχουν καν σχέση με τα (αυθεντικά) λόγια του Θεού. Προπαντός τα ποικίλα θαυματουργικά εξιστορήματα γύρω από το πρόσωπο του Ιησού έχουν δήθεν προστεθεί αργότερα, μετά τον θάνατό του, από τους μαθητές του και την πρώτη εκκλησία. Η άποψη αυτή δεν αναγνωρίζει ούτε το μεγαλύτερο των θαυμάτων, την Ανάσταση του Χριστού, επειδή, κατά τη γνώμη τους, η ανθρώπινη λογική δεν μπορεί να δεχτεί κάτι τέτοιο. Οι αφηγήσεις γύρω από τον άδειο τάφο τάχα περιέχουν πολλές ασυμφωνίες: Ενώ στον ένα Ευαγγελιστή αναφέρονται δύο άγγελοι στον τάφο, ο άλλος περιγράφει μόνο έναν και ο τρίτος έναν άγγελο πάρα έξω. Ο ένας αναφέρει ορισμένες γυναίκες, ο άλλος κάποιες άλλες που πήγαν στον τάφο και τον βρήκαν άδειο. Λόγω τέτοιων διαφορών στις περιγραφές των Ευαγγελίων, ισχυρίζονται, δεν μπορεί να τα θεωρήσει κανείς ιστορικά αξιόπιστες πηγές και τα στοιχεία τους ως αποδεικτικά στοιχεία. Ακόμη και οι ίδιοι οι μαθητές, λένε, υποστηρίζουν την άποψη αυτή, επειδή ούτε αυτοί πίστεψαν τις πρώτες ειδήσεις περί Ανάστασης και θεώρησαν αυτά που τους έλεγαν οι γυναίκες παραμύθια. Γι' αυτόν τον λόγο, ισχυρίζονται πως οι περιγραφές δεν πρέπει να είναι ιστορικές αλλά θα πρέπει να θεωρηθούν «μύθοι». Πάντως, ακόμα και οι οπαδοί μιας τέτοιας άποψης δεν μπορούν να αμφισβητήσουν πως κάτι σημαντικό πρέπει να συνέβηκε, που έκανε τους φοβισμένους και διασκορπισμένους προς όλες τις κατευθύνσεις μαθητές να γίνουν οι θαρραλέοι Απόστολοι και δημόσιοι ομολογητές της Ανάστασης. Κάποια αλλαγή πρέπει να έλαβε χώρα, η οποία δεν εξηγείται με φυσικό τρόπο. Γι' αυτό, λένε, οι μαθητές με κάποιο τρόπο απέκτησαν την πεποίθηση ότι ο Ιησούς ζει. Πώς την απέκτησαν, δεν είναι σημαντικό. Άλλοι εξηγουν αυτή την αλλαγή ψυχολογικά, δηλαδή ότι ο Ιησούς «αναστήθηκε» στην συνείδηση τους. Όλ' αυτά μπορεί μεν να είναι όμορφα διατυπωμένα, και με επιστημονική ορολογία, αλλά δεν στέκουν. Το κύριο στοιχείο όλων αυτών των ερμηνειών είναι, πως το σώμα του Ιησού δεν έπαψε να βρίσκεται στον τάφο, όπως το σώμα ενός κανονικού ανθρώπου, το πολύ-πολύ η ψυχή του να μεταφέρθηκε σε κάποιον άλλο τόπο, εκεί που οι ψυχές μας θα μεταφερθούν, αν ζήσουμε σαν καλοί άνθρωποι. Να λοιπόν μια αιτιοκρατική «εξήγηση» των θαυμάτων στις Γραφές!

Ένας διαφορετικός τρόπος «εξήγησης» είναι να δεχτεί κανείς τα θαύματα, αλλά να τους δώσει άλλη ερμηνεία, δηλαδή εξηγώντας τα ως συμβολικά, αλληγορικά ή ψυχολογικά, όχι όμως ως πραγματικά γεγονότα. Το περπάτημα του Ιησού επάνω στα νερά, π.χ. «ερμηνεύεται» πως ο Ιησούς έθεσε κάτω από τα πόδια του τις δυνάμεις

του σκότους. Το καθησύχασμα της τρικυμίας «σημαίνει» πως ο Χριστός είναι ο Κύριος των στοιχείων. Ο χορτασμός των 5.000 σημαίνει πως μπορεί να καλύψει κάθε έλλειψη τροφίμων. Τα θεραπευτικά θαύματα του Ιησού συμβολίζουν την κυριαρχία του επάνω στην αρρώστια. Θαύματα αναστάσεων «σημαίνουν» πως ο Ιησούς είναι Κύριος του θανάτου. Οι θαυματουργικές αυτές περιηγήσεις θέλουν να μας δείξουν αλληγορικά την κυριαρχία αυτή του Χριστού επάνω σε κάθε τι στον κόσμο, αλλά, λένε, άς μη περιμένουμε πως αυτές βασίζονται σε πραγματικά γεγονότα.¹⁶ Στην ψυχολογική «ερμηνεία» τους δίνεται έμφαση π.χ. στον φόβο των μαθητών την ώρα της τρικυμίας, βγάζοντας έτσι το συμπέρασμα: «Δεν χρειάζεται να φοβόμαστε όταν ο Ιησούς είναι μαζί μας. Ο Ιησούς χαρίζει εσωτερική ειρήνη». Ή, πάλι, το γεγονός του χορτασμού των 5.000 χαρακτηρίζεται ως μαζική «παραίσθηση»: Οι άνθρωποι τόσο μαγεύτηκαν από τα λόγια του Ιησού, ώστε έπαψαν να νιώθουν το αίσθημα της πείνας. Παρομοίως και τα θεραπευτικά θαύματα, που πολύ ή λίγο πίσω τους κρύβουν ψυχολογικούς παράγοντες, π.χ. το ξύπνημα της ζωτικής ορμής, αυθυποβολές και υπνώσεις.

Μιά τρίτη προσπάθεια εξήγησης είναι η εξής: Τα θαύματα εξηγούνται ως γεγονότα που εκείνη την εποχή θεωρούντο «θαύματα». Υπενθυμίζεται δέ, πως στις λίμνες της Παλαιστίνης, οι οποίες βρίσκονται χαμηλά, οι άνεμοι μπορεί να εμφανιστούν και να εξαφανιστούν με την ίδια ταχύτητα. Η καθησύχηση της τρικυμίας ήταν ένα τέτοιο φυσικό φαινόμενο, στο οποίο ο Ιησούς στη σωστή στιγμή άπλωσε το χέρι του προς τον άνεμο. Στην περίπτωση του Μωυσή, όταν εκείνος «έβγαλε» νερό χτυπώντας την πέτρα, λέγεται πως στους βράχους της ερήμου πολλές φορές βρίσκονται φλέβες νερού, οι οποίες μπορούν να σπάσουν όταν κανείς χτυπήσει με δύναμη. Έτσι πρέπει να έγινε και στην περίπτωση αυτή. Στο χορτασμό των 5.000 λένε, πως κάτω από την επιρροή του κηρύγματος του Ιησού, το παράδειγμα του παιδιού να προσφέρει τα ψωμιά και τα ψάρια του στους μαθητές ήταν τόσο μεταδοτικό, ώστε ο καθένας που είχε κάτι φαγώσιμο μαζί του, το έβγαλε και το έδωσε στους διπλανούς του, έτσι ώστε όλοι να χορτάσουν. Στα θαύματα των αναστάσεων δεν επρόκειτο για πραγματικά, αλλά μάλλον για φαινομενικά πεθαμένους. Αυτά είναι λίγα από τα παραδείγματα όπου κανείς αποδέχεται το «θαύμα» με το να το εξηγεί με φυσικά συμβατό τρόπο.¹⁷

---

¹⁶ Σε ορισμένα σημεία της Βίβλου όντως χρησιμοποιείται συμβολική γλώσσα. Όμως η γενίκευση της αλληγορικής γλώσσας ως προς όλη την Αγία Γραφή δεν ευσταθεί και αποτελεί ουσιαστικά έναν τρόπο κατάργησής της και άρνηση της αξιοπιστίας της. Όταν η Βίβλος αναφέρει θαύματα, γράφει ιστορία, δηλαδή το θαύμα αποτελεί ιστορικό γεγονός. Η αξιοπιστία της, ως εκφρασμένος Λόγος του Θεού, αξιώνει πίστη σε κάθε τμήμα της διήγησής της, άρα και στο θαύμα.

¹⁷ Δεν είναι απίθανο ένα θαύμα να εξηγείται με φυσικό τρόπο. Μια διάφορη παραδοχή θα οδηγούσε στη σκέψη ότι ο Θεός δεν χρησιμοποιεί τη Φύση που ο ίδιος δημιούργησε για την εκπλήρωση των σκοπών του.

Ασφαλώς, οι προσπάθειες που ανέφερα στην αρχή, να διαγράψει κανείς τα θαύματα από τη Βίβλο, βασίζονται σε καθαρά επιστημονική εργασία. Αλλά αυτή η εργασία δεν αγγίζει τα θαύματα καθόλου και αστοχεί στο σπουδαιότερο. Οι προσπάθειες που ανέφερα έπειτα, να κρατήσει δηλαδή κανείς τα θαύματα, δίνοντας τους όμως αλλη εξήγηση, προσφέρουν μεν δυνατότητες εξήγησης (μερικές αδύνατες, άλλες καλές και ορισμένες περισσότερο καλές) μόνο που αυτές δεν εξαντλούν τα θαύματα τελείως. Υπάρχουν βέβαια πολλά συμβολικά στοιχεία γύρω από τα θαύματα. Καθε θαύμα είναι σπουδαίο για μας, όχι μόνο σαν γεγονός της εποχής εκείνης, αλλά και σαν συνεχής μαρτυρία για μας σήμερα, επειδή η εξουσία του Χριστού παραδειγματικά εμφανίζεται στα θαύματα της εποχής εκείνης.

Αλλά, όπως ήδη είπα, αυτές οι εξηγήσεις δεν εξαντλούν σε βάθος τα θαύματα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Η προσωπική μου άποψη

Και τώρα η προσωπική μου άποψη για τα θαύματα, με βάση την σημερινή επιστημονική γνώση. Για να μη υπάρχει παρανόηση, πρέπει κατ' αρχήν να ομολογήσω ότι πιστεύω και δέχομαι τα θαύματα, για τα οποία η Αγία Γραφή μιλάει, έτσι και όπως τα μεταφέρει. Ως επιστήμονας, μπορώ να δεχτώ ότι τα θαύματα αυτά έλαβαν χώρα και μάλιστα με τον τρόπο που αναφέρουν οι Γραφές.

Δεν θέλω μ' αυτό βέβαια να πω πως η πίστη μου βασίζεται στα θαύματα που μας παραδόθηκαν, ή πως το θεωρώ σπουδαίο να πιστεύω σ' αυτά, επειδή δεν χρειάζεται στήριγμα η πίστη. Ακόμα και σαν άνθρωπος που βρίσκεται διαρκώς στη μάχη της πίστης, πρέπει να ομολογήσω, πως είμαι ευγνώμων για κάθε απάντηση στην προσευχή μου και για κάθε βοήθεια από τον Θεό σε δύσκολες στιγμές. Ήρθα στην πίστη με πολλές αμφιβολίες, αλλά στη συνέχεια άρχισα να αποκτώ την εντύπωση ότι ακόμα και ως επιστήμονας μπορώ να πιστεύω σ' αυτά και σε άλλα θαύματα. Ο καθένας καταλαβαίνει τον προβληματισμό μου ως επιστήμονα, και μάλιστα μαθηματικό που έχει μάθει να βγάζει συμπεράσματα μόνο δια μέσω της λογικής και βασίζει το κάθε τι σε αποδείξεις, ότι πρέπει να μείνω πιστός στον εαυτό μου. Μπορώ άραγε να συμβιβάσω όλ' αυτά με την επιστημονική τιμιότητα και τον αυτοσεβασμό μου; Δεν θάπρεπε να κάνω έναν διαχωρισμό ανάμεσα στον επιστημονικό τομέα και στον προσωπικό τομέα της πίστης; Είναι ακριβώς αυτός ο διαχωρισμός που φέρνει τις δυσκολίες στους ανθρώπους που βρίσκονται σε ειλικρινή αναζήτηση, επειδή είναι ανυπόφορο να ζει κανείς κατά τέτοιο τρόπο: Την Κυριακή δηλαδή στην εκκλησία να πιστεύουν και να ομολογούν κάτι, που τις υπόλοιπες μέρες δεν μπορούν να συμβιβάσουν με το επιστημονικό τους έργο. Γι' αυτό τον λόγο άρχισα να μελετώ την Αγία Γραφή. Μίλησα με θεολόγους και με επιστήμονες. Σκέφτηκα, προσευχήθηκα, παρακάλεσα τον Θεό να μου χαρίσει γνώση και να μου πάρει τις αμφιβολίες. Δια της πίστης ήμουν σίγουρος, πως γνήσια επιστημονική γνώση στο βάθος δεν μπορεί να αμφισβητεί την θεία αποκάλυψη και σήμερα μπορώ να πω: Και οι δύο δρόμοι της γνώσης, η επιστημονική έρευνα και η θεία αποκάλυψη, συνυπάρχουν. Και οι δύο μαζί «ξεκλειδώνουν» την πραγματικότητα στην ολική της μορφή. Κανένα από τα στοιχεία που δίνουν οι Γραφές δεν αντικρούουν στους νόμους της Φύσης.¹⁸

Θα διερωτηθεί κανείς, πώς μπορώ να ισχυρίζομαι κάτι τέτοιο με βάση την σύγχρονη γνώση; Πώς μέχρι σήμερα δεν ήταν

---

¹⁸ Εννοούνται εδώ όλοι οι νόμοι που υπάρχουν και όχι μόνο εκείνοι που μέχρι τώρα έχουν ανακαλυφθεί. Πολλές φορές αυτό που παρουσιάζεται σαν «αντίφαση» στη Φύση δεν είναι παρά μια λανθασμένη ερμηνεία των νόμων ή η άγνοια κάποιου νόμου που όμως ενεργεί στο φαινόμενο χωρίς να έχει ληφθεί υπ' όψη.

δυνατό αυτό; Γιατί υπήρχε πάντοτε το «σκάνδαλο» γύρω από τα θαύματα; Όπως είπα στην αρχή, έχουμε μεγαλώσει με την παλιά σκέψη, η οποία κυριαρχούσε στις Φυσικές Επιστήμες μέχρι και τον αιώνα μας. Ο προσδιορισμός κάθε φυσικού φαινομένου εκ των προτέρων ήταν ιδέα, η οποία σχετιζόταν γενικά με την Φυσική. Έτσι, όπως π.χ. κάποιος μπορούσε να υπολογίσει επί χιλιάδες χρόνια στο μέλλον ή στο παρελθόν μια έκλειψη ηλίου ή σελήνης, επικρατούσε και η γνώμη, πως με βάση την Κλασική Φυσική κάποτε - δηλαδή όταν θα βρισκόταν η ονομαζόμενη «παγκόσμια εξίσωση» - η επιστήμη θα ήταν σε θέση να προϋπολογίσει και προσδιορήσει κάθε φαινόμενο. Σαφώς, γι' αυτούς που ασπάζονται μια τέτοια, αιτιοκρατική, αντίληψη τα θαύματα δεν είναι παρά μια παραβίαση των νόμων της Φύσης, κάτι που είναι επιστημονικά απαράδεκτο. Γι' αυτούς οι νόμοι της Φύσης θεωρούνται αιώνιοι, αμετάβλητοι, αμετακίνητοι. Δεν υπάρχει δυνατότητα εξαιρέσεων και όταν κάποιος αναφέρει μια εξαίρεση, τότε δεν μπορεί παρά να πρόκειται για απάτη, φαντασίωση ή καν ανοησία. Μια και μόνο παραβίαση των νόμων της Φύσης θα είχε σαν επακόλουθο την κατάρευση ολόκληρης της φυσικής νομοτέλειας. Αν επιτραπεί κάποιος νόμος να έχει εξαίρεση που δεν μπορεί να ελεγχθεί, τότε τί νόμος είναι; Και πώς η εκάστοτε επιστημονική εργασία δεν καταντάει περιττή; Γι' αυτόν τον λόγο, ο επιστήμονας που πιστεύει στον προσδιορισμό κάθε γεγονότος, δεν μπορεί να πιστεύει στα θαύματα.

Στο μεταξύ η Φυσική εγκατέλειψε την παλιά αυτή αντίληψη και αποδέχτηκε μια νέα. Σαφώς δεν την αποδέχτηκε ανεξέταστα, και σαφώς όχι επειδή οι επιστήμονες κάποτε «βαρέθηκαν» την παλιά. Την νέα αντίληψη οι φυσικοί υποχρεώθηκαν να αποδεχτούν και μάλιστα ενάντια στη θέλησή τους, επειδή τα φαινόμενα στον χώρο των ατόμων¹⁹ δείχνουν πως οι νόμοι της Φύσης δεν στηρίζουν τον απόλυτο προσδιορισμό των φαινομένων. Στην ατομική δομή της Φύσης υπάρχουν ανυπολόγιστες δυνατότητες αντίδρασης, οι οποίες είναι αδύνατο να προσδιοριστούν. Μολονότι τα φαινόμενα αυτά είναι κατ' ουσίαν απροσδιόριστα, τα συμβάντα στον μακροσκοπικό τομέα φαίνονται προσδιορισμένα και αιτιολογημένα, ώστε να μπορούμε να βασίζουμε όλες τις τεχνικές εφαρμογές επάνω σ' αυτά. Το ότι, παρά την απροσδιοριστία, ένα γεγονός παρουσιάζεται προσδιοριζόμενο στον μακροσκοπικό τομέα, οφείλεται στο ότι είναι μεγάλος ο αριθμός των σωματιδίων που λαμβάνουν μέρος σ' αυτό. Κατά τον νόμο των μεγάλων αριθμών, συμπυκνώνονται τα μεμονωμένα συμβάντα του μικρόκοσμου σε ένα ορισμένο γεγονός στον μακρόκοσμο. Οι νόμοι του μακρόκοσμου πρέπει να θεωρούνται σαν οριακές περιπτώσεις των νόμων της Φύσης του μικρόκοσμου.²⁰

---

¹⁹ Οι ανακαλύψεις αυτές οδήγησαν στην ανάπτυξη της Κβαντικής Φυσικής, όπως αναφέραμε και προηγουμένως.

²⁰ Όταν στην Κβαντομηχανική λέμε ότι έχουμε μετρήσει (πλήρως) ένα φυσικό

Αν θέλει κανείς σύμφωνα με την επιστημονική ορολογία να ταξινομήσει ένα θαυματουργικό φαινόμενο, τότε θα πρέπει να το χαρακτηρίσει σαν ένα «στατιστικά σπάνιο φαινόμενο». Κάθε δήλωση περί φυσικών φαινομένων μπορούμε να την κάνουμε μόνο βάση πιθανολογικών αναφορών, δηλαδή μπορούμε να πούμε κάτι μόνο για γεγονότα τα οποία έλαβαν χώρα πολλές φορές. Δεν μπορούμε να αποκλείσουμε τα πολύ σπάνια. Δεν μπορούμε να τα προσδιορίσουμε νομοτελικά, ακριβώς επειδή είναι σπάνια. Αυτό είναι κάτι που αξίζει να το κρατήσουμε στη μνήμη μας: Λόγω της βαθύτερης γνώσης που έχουμε σήμερα για τα φυσικά φαινόμενα, δεν μπορούμε από επιστημονικής πλευράς να αποκλείσουμε την δυνατότητα του θαύματος. Επιστημονικά, ένα θαύμα δεν είναι παρά ένα πολύ απίθανο, στατιστικά σπάνιο, αλλά όχι αδύνατο, φαινόμενο. Αυτή είναι όμως μια μονόπλευρη περιγραφή. Είναι η άποψη που προσφέρει η επιστήμη σ' αυτόν που βλέπει τη δυνατότητα ενός θαύματος. Ο επιστήμονας στον τομέα του, βέβαια, ποτέ δεν θα μιλήσει για θαύμα.

Όταν εκφράζω την θέση μου για τα βιβλικά θαύματα, δεν μιλάω μόνο σαν επιστήμονας, αλλά και σαν πιστός Χριστιανός. Αυτό σημαίνει, πως πέρα από τον υλικό κόσμο, ο οποίος «ξεκλειδώνεται» στην σκέψη μας με τις μεθόδους της έρευνας, αναγνωρίζω και την αόρατη πραγματικότητα του Θεού η οποία μας αποκαλύπτεται μέσω της πίστης. Μόνο αυτή η αναγνώριση, η οποία όπως και η πίστη είναι μια πράξη ελεύθερης προσωπικής εκλογής, μας δίνει τη δυνατότητα να ολοκληρώσουμε την μονόπλευρη περιγραφή του θαύματος, όπως είπαμε και πιο πάνω. Ένα θαύμα στον υλικό κόσμο, λαμβάνει μεν χώρα μέσα σ' αυτόν, όμως δεν μπορεί να εξηγηθεί μόνο μέσω αυτού. Πρέπει να θεωρήσουμε το θαύμα σαν μια επέμβαση από την αόρατη πραγματικότητα του Θεού, μέσα στον υλικό κόσμο.

Έτσι καταλίγω στο κύριο σημείο της έκθεσής μου που αφορά θαύματα, τα οποία πρέπει να θεωρηθούν ως σημεία θείας αποκάλυψης. Τέσσερα στοιχεία τα χαρακτηρίζουν:

Πρώτον, είναι ο Θεός που κάνει το θαύμα. Πρόκειται για πράξεις του Θεού και όχι για μαγεία. Δεν είναι ο Μωυσής ή ο Ιησούς του Ναυή, ή ο Ηλίας, αλλά πάντοτε και μόνο ο Θεός που ενεργεί τα θαύματα μέσω του Μωυσή, του Ιησού του Ναυή, του Ηλία. Δεν πρέπει συνεπώς να θεωρούμε σαν τον θαυματουργό τον άνθρωπο μέσω του οποίου γίνονται τα θαύματα, αλλά μόνο σαν το όργανο του Θεού. Ας θυμηθούμε πώς ο Ιησούς Χριστός, πριν από κάθε θαύμα προσευχόταν. Πολλές φορές η Βίβλος περιγράφει πως έστρεφε το βλέμμα προς τα

μέγεθος, εννοούμε ότι έχουμε κάνει άπειρο πλήθος μετρήσεων και έχουμε βρεί την μέση τιμή των αποτελεσμάτων. Την μέση τιμή καλούμε «αναμενόμενη τιμή». Από τα παραπάνω καταφαίνεται η στατιστική υφή της Κβαντομηχανικής. Αντιλαμβάνεται κανείς ότι η «πλήρης γνώση» απαιτεί «άπειρο πλήθος» μετρήσεων, που ποτέ δεν είναι δυνατόν να επιτευχθεί. Άρα η πλήρης γνώση είναι αδύνατη.

πάνω. Στην ανάσταση του Λάζαρου, διαβάζουμε πως ο Χριστός ευχαριστεί πριν ακόμα γίνει το θαύμα: «Πατέρα, σ' ευχαριστώ που με άκουσες». Και έπειτα κράζει: "Λάζαρε, βγές έξω». Ο Θεός κάνει θαύματα, αν του το ζητήσει κανείς.

Δεύτερον, ο Θεός μπορεί να κάνει θαύματα κι εγώ καλούμαι να πάρω την παντοδυναμία του Θεού στα σοβαρά, και όχι μόνο να μιλάω γι' αυτήν. Πρέπει να πιστεύω πως ο Θεός μπορεί να κάνει θαύματα, και αν ακόμα δεν μας μιλούσε η Αγία Γραφή γι' αυτά. Αν σήμερα δεν πιστεύουμε πως ο Θεός μπορεί να κάνει θαύματα, ή αν νομίζουμε πως χρειάζονται γι' αυτό κάποιες ειδικές ικανότητες, τότε φταίμε οι ίδιοι που δεν πειραματιζόμαστε θαύματα σήμερα. Ο Θεός είναι έτοιμος να κάνει θαύματα και τα κάνει μέσω ανθρώπων που πιστεύουν ότι Εκείνος μπορεί και είναι έτοιμοι να τον παρακαλέσουν.

Τρίτον, τα θαύματα αποτελούν αποκάλυψη του Θεού. Γνωρίζουμε αρκετά θαύματα: Ας σκεφτούμε π.χ. το θαύμα της Δημιουργίας. Στη δημιουργία μας αποκαλύπτεται ο Θεός. Δεν θέλω όμως να εμβαθύνω στο θέμα τη δημιουργίας. Σκέφτομαι περισσότερο τα θαύματα της Βίβλου και προπαντός τα θαύματα που έγιναν δια του Ιησού. Είναι ειδικές αποκάλυψεις του Θεού, της δύναμης και της δόξας του. Το θαύμα της ανάστασης του Λάζαρου π.χ. δεν στοιχειοθετείται μόνο από το γεγονός ότι ο Λάζαρος βγήκε ζωντανός από τον τάφο. Πρέπει να το δούμε πιό βαθιά. Επειδή είναι ο Θεός, που κάνει τα θαύματα, πρέπει να τον εμπιστευόμαστε και να θεωρήσουμε τα θαύματα σαν αποκάλυψεις της δύναμής του. Ο Ιησούς φώναξε: «Λάζαρε, βγές έξω». Τον φώναξε με τ' όνομά του. Αυτό έχει μεγάλη σημασία. Αν δεν φώναζε το όνομα αυτό, τότε όλοι οι πεθαμένοι θα έβγαιναν έξω.

Τέταρτον, ο Θεός εκτελεί τα θαύματα δια της φυσικής οδού. Εφ' όσον εκτελούνται στον υλικό κόσμο, τα θαύματα λαμβάνουν χώρα μέσα στο πλαίσιο των νόμων της Φύσης, τους οποίους ο ίδιος ο Θεός έταξε. Κανένα από τα θαύματα αυτά δεν στρέφεται ενάντια στους νόμους αυτούς. Υπάρχουν όμως και θαύματα που φαίνεται να ξεπερνούν το πλαίσιο αυτό. Π.χ. η δημιουργία της ίδιας της Φύσης και τα θαύματα γύρω από το πρόσωπο του Ιησού. Αυτό που μπορώ να πω είναι ότι η ιδέα πως ένα θαύμα αποτελεί «παραβίαση» των νόμων της Φύσης δεν ευσταθεί. Τα θαύματα, έτσι όπως μας περιγράφονται στην Αγία Γραφή, είναι επιστημονικά εφικτά. Συνεπώς θα ήταν σφάλμα αν προσπαθούσα να προσφέρω μια εξήγηση. Δεν το μπορώ και ούτε το θέλω. Δεν ξέρω, πώς ο Θεός κάνει τα θαύματα. Το μόνο που ξέρω, με βάση τις Γραφές, είναι ότι τα έκανε και τα κάνει, και ότι αυτά δεν αντιφάσκουν στους νόμους της Φύσης, επειδή επιστημονική επιχειρηματολογία ενάντια στη εφικτότητα των θαυμάτων δεν έχει πλέον βάση. Προϋπόθεση να αναγνωρίσω την δυνατότητα των θαυμάτων είναι η Πίστη. Κι' αυτή είναι θέμα ελεύθερης επιλογής του καθενός.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Η καταλυπτή δυνατότητα των θαυμάτων

Κατά πόσο είναι δυνατό να θεωρηθούν καταληπτά τα θαύματα σήμερα; Αυτό έχει σχέση με το γεγονός, ότι σήμερα έχουμε μια τελείως διαφορετική αντίληψη περί ύλης, σε σχέση με την παλιά αντίληψη της μηχανιστικής-αιτιοκρατικής εποχής. Η ύλη, όπως η επιστήμη τώρα δέχεται, ισοδυναμεί με ενέργεια.²¹ Όμως ξέρουμε τί είναι αυτό που ονομάζουμε ενέργεια; Ξέρουμε απλώς πώς «ενεργεί» και τί μπορούμε να κάνουμε μ' αυτήν, χωρίς να μπορούμε να περιγράψουμε τη φύση της. Ένα τεμάχιο ύλης - και το σώμα μας είναι ένα μέρος ύλης - πρέπει να το θεωρήσουμε ως μεγάλη συρροή πολλών στοιχειωδών σωματιδίων. Μόνο μέσω της πολύ γρήγορης αλλά τακτικής κίνησης αυτών των σωματιδίων προέρχεται η οπτική αίσθηση της ύλης. Τώρα, μπορεί να αντιτάξει κανείς, ότι τουλάχιστον αυτά τα μικρά τεμάχια, τα στοιχειώδη σωματίδια, από τα οποία αποτελούνται τα άτομα, τα μόρια, η ύλη στο σύνολό της, είναι κάτι το υλικό. Αλλά δεν είναι έτσι αυτό. Ακόμα και τα σωματίδια που ισοδυναμούν με ενέργεια, μπορεί να παρομοιαστούν με ταλαντώσεις. Όμως, πρέπει να έχει κανείς υπ' όψη, ότι τέτοια παρομοίωση μόνο κατά μέρος αντιστοιχεί στην πραγματικότητα. Αν θεωρήσουμε την ενέργεια ως μορφή ταλαντώσεων, τότε πρέπει να κατανοήσουμε πως δεν υπάρχει μέσο το οποίο ταλαντεύεται, όπως λ.χ. ο αέρας στα ηχητικά κύματα ή το νερό στα υδάτινα κύματα. Πρόκειται για κύματα χωρίς μέσο.²² Η ύλη συνίσταται λοιπόν από ταλαντώσεις χωρίς να υπάρχει φορέας. Ομολογώ πως δεν είναι εύκολο να μπει κανείς σ' αυτόν τον τρόπο σκέψης.

Εδώ πρέπει να επιστήσω την προσοχή σ' ένα άλλο στοιχείο: Δεν γνωρίζουμε από που προέρχονται οι ταλαντώσεις αυτές, οι οποίες στο κάτω-κάτω, παρουσιάζουν κάθε στοιχειώδες σωματίδιο, κάθε υλικό άτομο. Το πεδίο ταλαντώσεων που σχηματίζεται κατ' αυτόν τον τρόπο και το οποίο μπορούμε επιστημονικά να θεωρήσουμε, είναι δεδομένο. Απ' αυτό το δεδομένο, το οποίο πρέπει να αποδεχτούμε ως έχει, προέρχεται κάθε φυσικός νόμος. Το πεδίο ταλαντώσεων στο οποίο φτάσαμε με την ερευνά μας είναι το ζενίθ, το όριο, το οποίο μπορούμε να ανακαλύψουμε με την επιστημονική μέθοδο. Πέρα από κει

²¹ Η εξίσωση του Άισταϊν $E = mc^2$ μας δίνει την ισοδυναμία μάζας και ενέργειας ($E =$ ενέργεια, $m =$ μάζα, $c =$ ταχύτητα φωτός, 300 000 km/sec)

²² Παλαιότερα υπέθεταν ότι για να έχουμε κύμανση, ταλάντωση, θα έπρεπε να υπάρχει κάποιο μέσο δια του οποίου αυτή θα μεταδοθεί. Έτσι υπέθεσαν ότι το φως έρχεται σε μας από τον ήλιο μέσω κάποιου μέσου («αιθέρα»). Αυτό αποδείχθηκε λανθασμένο γιατί δεν βρέθηκε τέτοια ουσία στο διάστημα. Το φως που έχει και κυματική φύση έρχεται σε μας μέσω του κενού.

σταματάει κάθε δυνατότητα θεώρησής. Το ερώτημα που προκύπτει είναι: Από που προέρχονται οι ταλαντώσεις; Σαν επιστήμονας οφείλω να επισημάνω πως το ερώτημα ξεπερνάει το πλαίσιο των Φυσικών Επιστημών. Δεν είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε τίποτα επιπλέον, επειδή κάθε δυνατότητα θεώρησης σταματάει εκεί. Μπορούμε να θέσουμε επιστημονικά ερωτήματα μόνο όσο επιστημονική έρευνα είναι δυνατή. Όμως αυτό το όριο στη γνώση μας είναι πιθανόν το εκπληκτικότερο στο οποίο έχει φθάσει η Φυσική μέχρι σήμερα.

Αν κανείς ρωτήσει τί βρίσκεται πέρα από το όριο αυτό, δηλαδή, τί παράγει αυτές τις ταλαντώσεις, τις οποίες θεωρούμε χωρίς να μπορούμε να εξηγήσουμε, τότε υπάρχουν δύο δυνατές απαντήσεις. Η μια είναι: «Από το τίποτα». Κάθε άθεος ή μηδενιστής μπορεί να υποθέσει, με βάση την επιστημονική γνώση, πως ο κόσμος έγινε από το τίποτα. Η άλλη είναι: «Από την άορατη πραγματικότητα του Θεού». Όποιος πιστεύει, πως υπάρχει Δημιουργός και πως αυτός ο Δημιουργός όχι μόνο έπλασε τον κόσμο, αλλά και τον διατηρεί, μπορεί να ολοκληρώσει την επιστημονική γνώση ως εξής: Αυτές οι ταλαντώσεις είναι το αποτύπωμα του Θεού, προέρχονται από Εκείνον και αποτελούν στον χώρο και τον χρόνο, την Δημιουργία του.

Και οι δύο εξηγήσεις, τόσο αυτή του πιστού όσο και αυτή του άπιστου, ούτε δικαιολογούνται αλλά ούτε και αμφισβητούνται επιστημονικά. Στηρίζονται και οι δύο σε μία επιλογή πέρα από το την επιστημονική γνώση. Η σημερινή αντίληψη για τη Φύση ολοκληρώνεται τόσο με την θεμελίωσή της στην ανυπαρξία όσο στην άορατη πραγματικότητα του Θεού;

Προσωπικά πιστεύω στην δεύτερη δυνατότητα, της ύπαρξης του Δημιουργού, και καταλείγω στο τελικό μου επιχείρημα, την απόδειξη ότι η πραγματικότητα των θαυμάτων δεν αντιφάσκει στην επιστημονική γνώση.

Η σύγχρονη γνώση μας περί ύλης συνοψίζεται ως εξής: Η ύλη ισοδυναμεί με ενέργεια, δεν είναι στατική, «γίνεται». Εκεί που η επιστημονική γνώση φτάνει σε όριο, ο πιστός διαθέτει μια επιπλέον πηγή γνώσης, πέρα από την επιστήμη. Διαθέτει το «όργανο» της πίστης, το οποίο, με την σιγουριά του επιστημονικού πειράματος, τον βοηθά να γνωρίζει τον Θεό. Πολλοί δυστυχώς δεν το καλλιεργούν όπως την διάνοιά τους, αλλά το αφήνουν να μαμαραθεί. Το όργανο αυτό της πίστης καλλιεργείται με το να εκτίθουμε τον εαυτό μας στον Λόγο του Θεού. Ο Λόγος του Θεού «γίνεται»: «Και έγινε λόγος Θεού» στον Ηλία, στον Ιεζεκιήλ και σε πολλούς προφήτες (βλ. Α' Βασ. 17/ 2-8, Ιερ. 1/4, Ιεζ. 1/3). Η περίεργη αυτή έκφραση δεν εννοεί τίποτε άλλο απ' ότι η Βίβλος ανέκαθεν περιείχε την γνώση περί πραγματικότητας που οι επιστήμονες τώρα άρχισαν να αποκτούν δια μέσου της επιστημονικής τους εργασίας. Χιλιάδες χρόνια τώρα η Βίβλος διδάσκει: Ο Θεός λέει να γίνει και γίνεται (Ψαλμ. 33/9). Ο Λόγος του Θεού είναι που δημιουργεί και δια του οποίου τα πάντα ενεργούνται.

Τώρα ας συγκρίνουμε τις δύο προτάσεις. Την επιστημονική πρόταση: «Η ύλη δεν είναι, γίνεται» και την βιβλική πρόταση: «Ο Θεός λέει και γίνεται». Μπορούμε, κάνοντας χρήση και των δύο πηγών γνώσης, την Βίβλο και την Επιστήμη, να καταλήξουμε στο εξής συμπέρασμα: Ο Θεός λέει, ο λόγος του γίνεται και παρουσιάζεται στον υλικό κόσμο ως ταλάντωση, στοιχειώδες σωματίδιο, ύλη. Ο λόγος του Θεού έχει την ασύλληπτη αυτή ικανότητα να φανερώνεται σαν ενέργεια και να απλώνει το πεδίο ταλαντώσεων το οποίο ερευνάμε επιστημονικά. Συνεπώς είναι αυτονόητο ότι ο Θεός μπορεί να κάνει θαύματα και να επεμβαίνει στη Φύση. Αν ο Θεός θελήσει το λάδι στο δοχείο της χήρας στα Σαρεπτά να μη σταματήσει να ρέει, τότε αυτό του στοιχίζει μόνο έναν λόγο και τα σωματίδια, που αποτελούν το λάδι, έρχονται σε ύπαρξη και δεν αφήνουν το λάδι να στεριέψει, όσο ο Θεός το θέλει. Έτσι και με τον χορτασμό των 5.000. Όσο ο Ιησούς κόβει το ψωμί και ευχαριστεί, το ψωμί πολλαπλασιάζεται στα χέρια του, επειδή ο Θεός έτσι το θέλει, ώστε στο τέλος, μέσα στα δώδεκα καλάθια να βρίσκεται περισσότερη «ύλη» απ' ότι υπήρχε στην αρχή.

Το σύμπαν δεν είναι κλειστό σύστημα, αλλά ανοικτό προς την κατεύθυνση του Θεού. Έτσι στον λόγο του Θεού μπορεί να δημιουργείται ή να απορροφάται ενέργεια. Τα υπόλοιπα θαύματα μπορεί κανείς να τα «εξηγήσει» με παρόμοιο τρόπο. Στη μετατροπή του νερού σε κρασί στον γάμο της Κανά (Ίωαν. 2/1-11), μπορούμε να σκεφτούμε πως ο Θεός σε μια στιγμή μπορεί να ανακαλέσει τα σωματίδια που αποτελούν τα μόρια του νερού και να φέρει νέα σωματίδια σε ύπαρξη, τέτοια που αποτελούν το κρασί. Έτσι όπως ο Θεός λέει: «Επιστρέψατε, υιοί των ανθρώπων» (Ψαλμ. 90/3) έτσι ανακαλεί κι εμάς, δηλαδή τα σωματίδια από τα οποία αποτελούμαστε, όταν θέλει να τελειώσει η ζωή μας. Έτσι και ο Λάζαρος πέθανε. Γιατί λοιπόν να είναι αδύνατο στον Θεό, μέσω της παράκλησης του Χριστού, να ξαναφέρει σε ύπαρξη τα σωματίδια που αποτελούσαν το σώμα του και να τους ξαναδώσει προθεσμία ζωής;

Δεν θέλω να δώσω εξήγηση για όλα τα θαύματα που περιγράφονται στη Βίβλο. Τα παραδείγματα που ανέφερα προηγουμένως είναι αρκετά. Τα θαύματα γύρω από το πρόσωπο του Χριστού, από την γέννησή του ως την ανάστασή του - όπως είπα και προηγουμένως - είναι ειδική περίπτωση και ανήκουν σε ψηλότερο επίπεδο. Πρέπει να τα θεωρήσει κανείς ως μετασχηματισμό αυτής της δημιουργίας σε νέα δημιουργία. Κατά την μαρτυρία της Αγίας Γραφής ο Ιησούς είναι ο πρώτος της νέας αυτής δημιουργίας (Α΄ Κορ. 15/20/23, Εβρ. 9/11). Γι' αυτό τον λόγο δεν ανήκει κάθε συμβάν γύρω από το πρόσωπο του Χριστού σ' αυτή τη δημιουργία που βρίσκεται σε πτώση, αλλά ξεπερνά την φυσική της υπόσταση. Το ότι ο Θεός δεν εγκαταλείπει την εκπεσμένη δημιουργία, αλλά την τιμά με το να επιτρέψει ο Γιός του ο Ιησούς να γεννηθεί από μιά ανθρώπινη μητέρα. Μεταμορφώνει ένδοξα την δημιουργία του ως παράδειγμα της μεγάλης του αγαθότητας.

Σ' ένα άλλο στοιχείο πρέπει να παραμείνω. Έως εδώ πάντα προϋπέθετα ότι ο Θεός είναι ο αυτουργός των θαυμάτων. Η Βίβλος όμως μιλάει και για θαύματα του υπερβατικού κόσμου που δεν προέρχονται από τον Θεό (Έξοδ. 7/11, Ματθ. 24, Πραξ. 8/9 κ.έ.) και πρέπει να μάθουμε από αυτό πως και ο διάβολος, ο άρχοντας του κόσμου αυτού, κάνει επίσης «θαύματα» (Β' Θεσ. 2/9). Γι' αυτά τα θαύματα ισχύουν εξίσου τα τέσσερα στοιχεία που ανέφερα προηγουμένως. Πρέπει να ξέρει κανείς πως και ο διάβολος κάνει θαύματα και μάλιστα μέσω ανθρώπων που τον επικαλούνται. Μπορεί και θέλει κι αυτός να κάνει θαύματα- έως ενός σημείου βέβαια. Πρέπει να τα θεωρήσει κανείς κι αυτά ως «αποκαλύψεις» της δύναμής του, δηλαδή της δύναμης του σκότους. Κι εκείνος ενεργεί με φυσικό τρόπο, βασιζόμενος στη φυσική τάξη που έθεσε ο Θεός. Και ο διάβολος επιδρά στον υλικό κόσμο, προπάντων στους ανθρώπους, δηλαδή στο νου τους. Η Βίβλος δεν προειδοποιεί άδικα, να μη επιδιώκουμε επικοινωνία με προγνώστες των καιρών, οιωνοσκόπους, μάγους, ανταποκριτές δαιμονίων, τερατοσκόπους (Δευτ. 18/10-15). Κι επίσης μας προτρέπει να δοκιμάζουμε τα πνεύματα αν είναι από Θεού (Α' Ιωαν. 4/1).

Τα αναφέρω αυτά με έμφαση, γιατί πολλοί σήμερα πιστεύουν μάλλον στα θαύματα που κάνει ο διάβολος, παρά σ' εκείνα που κάνει ο Θεός. Αυτά που μερικοί θεωρούν ακίνδυνες πράξεις, όπως την μαγεία, την πρόγνωση, τον πνευματισμό, τα ωροσκόπια, τις μαγικές θεραπείες κ.α. είναι στην πραγματικότητα ενέργειες του διαβόλου. Γιατί να μη δίνουμε την πρέπουσα σημασία στις ενέργειες του φωτός; Όποιος βρίσκεται κάτω από την επίδραση του διαβόλου, δεν ξεφεύγει εύκολα, αλλά βυθίζεται όλο και πιά βαθιά, εκτός αν επιτρέψει να τον ελευθερώσει ο Ένας, που νίκησε την δύναμη του σκότους: ο Ιησούς Χριστός.

Ζούμε σε μια εποχή, όπου ο διάβολος κυριαρχεί μέσω των απίστων ανθρώπων (Εφεσ. 2/2), και εξακολουθεί να είναι ο άρχοντας του κόσμου τούτου. Ταυτόχρονα ξέρουμε πως η κυριαρχία του έχει τέλος, επειδή είναι νικημένος.

Ξέρουμε ακόμα ότι σ' αυτό τον κόσμο ο Ιησούς ενεργεί μέσω εκείνων που τον εμπιστεύονται. Αυτή η ενέργεια είναι ακόμα αφανής ενώ η ενέργεια του διαβόλου είναι φανερή. Ξέρουμε όμως ότι ο Ιησούς διακήρυξε την κυριαρχία του και θα την αναλαβει φανερά όταν έρθει η δική του ώρα.